

TA'LIM VA TARBIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ALOQANING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.8.08.046>

*Dilova Nargiza Gaybullaevna
BuxDU dotsenti*

---

*Boltayev Sunnat Baxtiyor o'g'li
jismoniy madaniyat fakulteti talabasi*

Annotatsiya: maqolada o'quvchilar bilan ta'lim-tarbiyaviy jarayonda ijobiy aloqalar o'rnatish, ijobiy iqlim yarata olish, o'ziga ishontira olish va jalb qilish

o'qituvchi kommunikativ qobiliyatining asosiy mohiyati ekanligi, o'qituvchi bilan bog'liq bo'lgan minglarcha ruhiy jarayonlar, o'zaro muomala turlari va shartlarining mavjudligi, tarbiyaning samaradorligi, pirovard natijada o'quvchilar bilan aloqa o'rnatishning shakl va uslublariga bog'liqligi masalasi yoritilgan.

Tayanch so'zlar: ta'lim va tarbiya, samaradorlik, o'zaro aloqa, muomala, munosabat, pedagogik muhit, ta'sirchan nutq, dunyoqarash, mustaqil fikr, psixologik holat.

Аннотация. в статье умение устанавливать положительные отношения со студентами в учебном процессе, создавать положительный климат, уметь убеждать и привлекать что основная сущность коммуникативной способности учителя, наличие тысяч психических процессов, связанных с учителем, виды и условия взаимодействия, эффективность обучения, в конечном счете зависит от форм и способов установления общения с учащимися вопрос о существовании покрыт

Ключевые слова: обучение и воспитание, работоспособность, взаимодействие, лечение, отношение, педагогическая среда, действенная речь, мировоззрение, самостоятельное мышление, психологическое состояние.

Annotation: in the article, the ability to establish positive relations with students in the educational process, to create a positive climate, to be able to convince and attract that the main essence of the teacher's communicative ability, the existence of thousands of mental processes related to the teacher, the types and conditions of interaction, the effectiveness of education, ultimately depends on the forms and methods of establishing communication with students the question of existence is covered

Key words: education and upbringing, efficiency, interaction, treatment, attitude, pedagogical environment, effective speech, outlook, independent thought, psychological state.

Ma'lumki, o'qituvchi faoliyatida o'quvchilar bilan pedagogik aloqalarning uzluksizligi ta'lim - tarbiyaning asosiy qonuniyatlaridan biri hisoblanadi. O'quvchilar bilan ta'lim-tarbiyaviy jarayonda ijobiy aloqalar o'rnatish, ijobiy iqlim yarata olish, ularni o'ziga ishontira olish va jalb qilish o'qituvchidagi kommunikativ qobiliyatning asosiy mohiyati bo'lib, bunda bevosita o'qituvchi bilan bog'liq bo'lgan minglarcha ruhiy jarayonlar, ma'lum bir qolipdan chiqishi mumkin bo'lmagan muomala turlari va shartlari mavjud. Ta'lim - tarbiyaning samaradorligi, pirovard natijada o'quvchilar bilan aloqa o'rnatishning shakl va uslublariga qagiy rioya qilgan holda amalga oshirilishi bilan belgilanadi. Asosiy maqsad, o'qituvchi va o'quvchi munosabatida majburiy itoatkorlik o'rnini ongli intizom egallashi, o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat. O'qituvchi tarbiya usullari tizimini belgilab olgandan keyin bir qator aloqa o'rnatish vazifalarini rejalashtirishi kerak. Albatta, bu nihoyatda qiyin jarayon, zero tarbiyaning har bir usuli, tarkibiy qismi va tashkil etuvchi usullari muomala orqali aloqa o'rnatishning samaradorligiga bog'liq. Ushbu jarayon bevosita o'qituvchining fikr almashuvi (refleksiya) bilan bog'liq xususiyatlariga, o'quvchi ruhiy holatini fikr tezligi bilan uqib olish san'atiga va pedagogik ta'sir ko'rsatishning turli usullarini bir biri bilan o'zaro aloqadorlikda qo'llay bilishiga bog'liq bo'lib, ular uzluksiz shakllanadi.

O'qituvchining fikr almashuvi bilan bog'liq kommunikativ qobiliyatini shakllantiruvchi asosiy xususiyatlari o'quvchi ongiga qaratilgan faoliyat bo'lib, nihoyatda, murakkab jarayonda takomillashadi. O'zaro fikr almashish omillari bilan bevosita bog'liq bo'lgan kommunikativ qobiliyatning kuyidagi yo'nalishlari mavjud:

- o'quvchini ishontirish;
- o'quvchi ongiga ta'sir etish;
- o'zgalarga taqlid qilish.

O'quvchini ishontirish tarbiyalanuvchining ongiga qaratilgan bo'lib, o'qituvchi fikr - mulohazalarini ta'sirchan nutq orqali o'quvchining bilimlar tizimiga, dunyoqarashiga, xulq-atvoriga, hatti-harakatiga ta'sir etadi va uni qisman o'zgartiradi. Ishontirish o'qituvchining kasb faoliyatiga taalluqli bo'lgan murakkab faoliyatida asosiy ta'sir ko'rsatish vositasi bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llaniladigan usullardan biri hisoblanadi.

O'quvchi ongiga ta'sir ko'rsatish bilan bog'liq bo'lgan ishontirish usuli o'qituvchidan bahs, munozara asosida dalillar keltirishni, isbot va mantiqqa tayanishni talab qiladi.

Ayniqsa, o'qituvchi bilan o'quvchilar orasida o'rganilayotgan mavzuga taalluqli muqobillik mavjud bo'lganda, tanqid va fikrlar kurashiga tayanilganda samarali bo'ladi.

Ishontirish tarbiyalanuvchining ongiga qaratilgan ekan, o'qituvchining his-tuyg'usi, nutqi va ishontira olish san'ati bunda muhim ahamiyatga ega. U pedagogik ta'sir ko'rsatish usuli sifatida darslarda yangi mavzuni tushuntirishda, o'quv-tarbiyaviy soatlarda, turli uchrashuvlar va ijodiy

suhbatlarda munozaralar shaklida qo‘llaniladi.

Tarbiyaviy tadbirlarda ishontirish usuli sinf jamoasi bilan hamda alohida o‘quvchi bilan individual suhbatlar o‘tkazish, siyosiy mavzulardagi darslarda keng qo‘llaniladi. Ishontirish usuli yordamida o‘quvchilarning dunyoqarashi shakllantiradi. U o‘quvchi ongini begona mafkuraviy g‘oyalardan himoya qiladi, ishontirish asosida o‘kuvchiga ideal va mustaqil fikr qayta quriladi, ularni ba’zi psixik ta’sirlar tufayli sodir bo‘ladigan tushkunlik holatidan asraydi, ularda erkinlikni hamda mustaqil fikrlash qobiliyatini o‘stiradi, o‘ziga va kelajagiga ishonchni uyg‘otadi, o‘z-o‘zini tarbiyalashga undaydi.

O‘quvchi ongiga ta’sir o‘zaro fikr almashish jarayonida shakllanadigan murakkab psixologik xususiyat bo‘lib, o‘qituvchi kommunikativ qobiliyatining universal omili hisoblanadi.

O‘qituvchilarning o‘zaro suhbat va faoliyati jarayonida tarbiyalanuvchi ongigata’siretishning o‘ziga xos xususiyati shundan iboratki, u o‘quvchilarning psixikasi va xulq-atvoriga sezilarsiz ravishda ta’sir ko‘rsatadi. Ta’sir o‘quvchi ongiga, psixikasiga nazoratsiz kirib borishi bilan alohida ahamiyatga ega, o‘quvchining ijodiy faoliyatida, hatti- harakatlarida, intilishshrida yo‘l-yo‘riqlar ko‘rsatish tarzida amalga oshiriladi.

Ongga ta’sir - shunday bir psixik jarayonki, o‘quvchi o‘qituvchining yoki biror shaxsning ta’siri ostida, o‘z ongining yetarli nazoratisiz voqelikni idrok etadi. Agar o‘qituvchi bunda pedagogik mahoratga, psixologik tajriba va bilimlarga ega bo‘lmasa, o‘quvchi ongiga ta’sir qila olmaydi, natijada ta’lim-tarbiya jarayoni ijobiy natijalar bermaydi, o‘qituvchi o‘kuvchilarning hurmat e’tiboriga sazovor bo‘lolmaydi. O‘qituvchi o‘z tarbiyalanuvchilari ongini tashqi muhitning salbiy ta’sirlaridan, sinf jamoasi norasmiy yetakchilarining turli yashirin buzg‘unchi g‘oyalaridan himoya qilishga mas’ul shaxsdir. O‘kuvchi ongiga ta’sir o‘tkazishda o‘qituvchi yetakchilikni o‘z qo‘liga kiritishi uchun:

- o‘quvchilarning salbiy xatgi-harakatlari tufayli sodir bo‘ladigan emotsional his tuyg‘ularga berilmasligi;
- har bir o‘quvchining psixologik va ruhiy holatini puxta o‘rganmasdan uning ongiga tarbiyaviy ta’sir o‘tkazishga harakat qilmasligi;
- har bir o‘kuvchiga alohida shaxs sifatida hurmat e’tibor bilan munosabatda bo‘lishi;
- sinf jamoasining norasmiy yetakchisini sezdirmasdan aniqlab olishi va uning xatgi harakatidan doimo ogoh bo‘lishi;
- pedagogik mahoratning muhim jihatlarini uzluksiz o‘zida takomillashtirib borishi;
- o‘ylanmay aytilgan har bir so‘z, noo‘rin fikr mulohazaning oqibatini hech qachon tuzatib bo‘lmasligini o‘qituvchi doimo his etishi lozim.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, hozirgi kunda axborot texnologiyalari maydonining nihoyatda kengligi tufayli o‘quvchilar ongi keraksiz g‘oya va mafkuralar bilan band bo‘lishi tabiiy hol. O‘qituvchilar yosh avlodni tarbiyalashda ongga ta’sir qilishning keng imkoniyatlarini o‘z o‘rnida qo‘llay olsalar, o‘kuvchilar ongini turli keraksiz g‘oyalar va mafkuralardan himoya qila oladilar. Shuni unutmaslik kerakki, o‘kuvchilar o‘zlarining yosh

xususiyatlari va psixologik ta'sirga moyilligi tufayli har qanday ta'sirga nihoyatda beriluvchan bo'ladilar. O'qituvchi kommunikativ qobiliyati bilan pedagogik faoliyat olib borish jarayonida o'zaro fikr almashish yo'li bilan ta'sir ko'rsatishning ko'rib chiqilgan asosiy turlari - o'quvchini ishontirish, o'kuvchi ongiga ta'sir etish, taqpid qilish - bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan psixologik xususiyatlardir va ayni vaqtda o'ziga xos farqlarga ega.

Ishontirish va ongga ta'sirning o'zaro bog'liqligi shundan iboratki, biz ta'sir ko'rsatish usulining unisidan ham, bunisidan ham foydalanganda ko'pincha notiqlik san'atini namoyish etamiz. O'qituvchining so'z boyligi va notiqlik malakasi ishontirish va ongga ta'sirning muhim manbaidir.

Pedagogik ta'sir ko'rsatish o'qituvchining muhim kommunikativ qobiliyatlaridan biri bo'lib, avvalo o'qituvchining tashqi qiyofasini ifodalovchi madaniyati, munosabatga kirishishi va nutq madaniyati asosida o'quvchilar bilan muntazam tarbiyaviy faoliyat olib borish jarayonida namoyon bo'ladi.

Pedagogik ta'sir ko'rsatish - tarbiyalanuvchiga ongli intizom va mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini hosil qilish, tarbiyani ma'lum bir maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun shaxsga muntazam va tizimli ta'sir ko'rsatish, jamiyatning ijtimoiy-tarixiy tajribalariga yondashib shaxsni har tomonlama kamol toptirish, uning xulq-atvori va dunyoqarashini takomillashtirish, yosh avlodni muayyan maqsad asosida tarbiyalash, ijtimoiy ong va xulq-atvorni xalqimizning boy mafkuralari asosida shakllantirishga yo'naltirilgan faoliyat jarayonidir. Pedagogik ta'sir ko'rsatish asosida tarbiyalanuvchining ongi shakllanadi, ma'naviy boyligi va his-tuyg'ulari rivojlanadi, unda ijtimoiy hayot uchun zarur bo'lgan ijtimoiy aloqalarni tashkil etishga xizmat qiladigan xulqiy odatlar hosil bo'ladi.

Pedagogik ta'sir ko'rsatish bilan jamiyatning shaxsga qo'yadigan axloqiy talablariga muvofiq keladigan xulqiy malaka va odatlari hosil qilinadi. Bunga erishish uchun o'quvchining ongi, hissiyoti va irodasiga ta'sir etib boriladi. Agar bularning birortasi e'tibordan chetda qolsa, o'qituvchining ta'lim va tarbiyaviy maqsadlarga erishishi qiyinlashadi.

Tarbiya jarayoniga o'qituvchi rahbarlik qiladi. U o'kuvchilar faoliyatini belgilaydi, ularning pedagogik jarayonda ishtirok etishlari uchun shart-sharoitlar yaratadi.

Pedagogik ta'sir ko'rsatish mazmunida tarbiya mohiyati ifodalangan bo'lib, uning mazmuni mamlakatning ijtimoiy maqsadlaridan kelib chiqib asoslanadi. Tarbiya mohiyati turli davrlarda har xil ifodalangan bo'lsa ham, ammo yo'naltiruvchanlik xususiyatiga ko'ra bir-biriga o'xshash g'oyalarni ifodalaydi. Zero, har bir xalqning taraqqiy etishi, davlatlarning qudratli bo'lishi avlodlar tarbiyasiga ko'p jihatdan bog'liqligi qadimdan o'z isbotini topgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. - T.: O'qituvchi, 1996, 192 b.
2. Muhiddinov A.G. O'quv jarayonida nutq faoliyati. - T.: O'qituvchi, 1995.
3. Nishonova S. Komil inson tarbiyasi. - T.: Istiqloq, 2003. -

4. Ochilov M. Muallim qalb me'mori: Saylanma. -T.: O'qituvchi,
5. Педагогика. (Под ред. П.И. Пидкасистого).- М.: Педагогическое общество России, 2003, 608 с.
6. Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism: Pedagogika nazariyasi. (M.X.Toxtaxodjaeva va boshqalar)-T.:10T1800-MO1UA,2007,380 b.
7. Pirmuxamedova M. Pedagogik mahorat asoslari.- T.: 2001.